

De gelukkigste man van Nederland

Joost de Vries

De gelukkigste man
van Nederland

2021 Prometheus Amsterdam

Voor Wouter Ammeraal

© 2021 Joost de Vries

Omslagontwerp Jan van Zomeren

Foto omslag David van Dam/de Beeldunie

Foto auteur Ilja Keizer

Opmaak binnenwerk ZetSpiegel, Best

www.uitgeverijprometheus.nl

ISBN 978 90 446 4764 8

‘This was something Richard Nixon, with his gift for looking below social surfaces to see and exploit the subterranean truths that roiled underneath, understood: the future belonged to the politician who could tap the ambivalence – the nameless dread, the urge to *make it all go away*; to make the world placid again, not a cacophonous mess.’

– Rick Perlstein, *Nixonland*

Inhoud

De gelukkigste man van Nederland

1	De zomergast	11
2	Mark Rutte, groupie	41
3	Mark Rutte en het verlangen om alleen te zijn	63

De veranderende wereld

4	Burj Al Arab. Margaret Atwood in Dubai	79
5	'Wanneer heeft u voor het laatst gehuild?' Over MHI7 en rouw	83
6	Niks aan het handje. Kanttekeningen bij Rutger Bregman	97
7	Ik ben erg ontvankelijk. Over Gijp, Derksen en <i>De luizenmoeder</i>	117
8	Hoe je een ijsbeer schiet. <i>Brief uit Longyearbyen</i>	137
9	Vechtmemoires III. <i>Brief uit Oberhausen</i>	157
10	'Ija Pfeijffer' & The Great European Novel	175

Hoger honing

11	Het geluk van Mount Everest	191
12	Het geluk van het basiskamp	205

Verantwoording	217
Personenregister	219

De gelukkigste man
van Nederland

De zomergast

o.

Op de muur bij mijn werkplek plak ik al jaren ansichtkaarten, uitnodigingen, reclames en foto's uit kranten, covers van tijdschriften. De laatste tijd zit ik veel te kijken naar een cartoon die ik heb opgehangen. *'This is fine'* heet het stripje, als je het googelt krijg je er talloze varianten van.

De originele cartoon bestaat uit zes plaatjes. Op het eerste zie je een hondje met een hoedje in een café zitten, met een beker koffie. Het café staat in brand, manshoge vlammen. *'This is fine,'* zegt het hondje, terwijl hij de beker pakt en een slok neemt. *'I am okay with the events that are unfolding currently,'* zegt hij en de vlammen komen steeds dichterbij. *'That's okay,'* zegt hij. *'Things are going to be okay'* – en op het laatste plaatje slaan de vlammen toe en doen ze het vlees van zijn botten smelten.

De cartoon is alweer een paar jaar oud, hij is gemaakt door een Amerikaanse illustrator, K.C. Green, die hem verzon als een soort variant op de Britse *'Keep Calm and Carry On'*-posters. Geconfronteerd met een hopeloze situatie toont het hondje volledige ontkenning. Sinds de tekening verscheen is het een meme geworden: mensen hebben er foto's van personages van *Game of Thrones* in geplakt, of het hondje veranderd in een Pokémon-figuur. In 2016, tijdens de Republikeinse Conventie, ging het hond-

je ineens viral. Een Trump-medewerker twitterde het stripje als commentaar op Hillary, maar al snel keerde de tweet zich tegen hem. Mensen plakten het hoofd van Trump op het gezicht van het hondje, of maakten een olifant van hem – naar het partij-symbool van de republikeinen.

In eerdere tijden waarin beschavingen onzeker wankelden werd vaak William Butler Yeats geciteerd, zijn beroemde gedicht uit 1919, 'The Second Coming':

Draaiend en draaiend, de cirkel wordt steeds groter,
dus hoort de valk de valkenier niet meer;
alles gaat stuk; het midden houdt geen stand;
de wereld moet het doen met anarchie,
bloeddonker komt het tij op. Overal
verdrinkt de ceremonie van de onschuld;
de beste mensen willen niks, terwijl de slechtste
vol vuur zijn en volledig overtuigd.¹

Zowel Joan Didion, Chinua Achebe als Woody Allen gebruikte zinsneden uit het gedicht als boektitels. Yeats past in alle tijden, 'the centre cannot hold' is een frase die je vaker voorbij hoort komen als het gaat om een politiek moment waarin het centrum steeds kleiner wordt en de marges steeds dominanter; gematigde partijen verliezen hun stemmers, de toon van het debat wordt radicaler. Maar op een of andere manier past het hondje met het hoedje beter. Het is moeilijk uit te leggen.

Yeats was een aanhanger van allerlei occulte, oosterse stromingen, in het gedicht voorspelt hij dat de '*Spiritus Mundi*' na '*twenty centuries of stony sleep*' een '*rough beast*' in het leven zal roepen dat de Apocalyps zal inluiden.

1 Vertaling door Menno van der Beek.

Twintig eeuwen na Christus, dus ongeveer rond het jaar 2000, ongeveer nu.

Misschien is het ruwe beest dat hondje. Het lijkt samen te vallen met een breedgedragen emotionele staat van een groot deel van het electoraat, in de Verenigde Staten, in Groot-Brittannië, in grote delen van Europa. De Trump-stemmers, de brexiteers, de klimaatveranderingontkenners, de volgers van Le Pen, Wilders, Baudet, Orbán, die tegen alle feiten in geloven dat de veranderingen in ecologie, economie, demografie, migratie zijn te negeren en je kunt vasthouden aan een van de realiteit losgezongen wereldbeeld. Het hondje lijkt een actief niet-willen-weten te illustreren, die weigering te erkennen dat de problemen reëel zijn, dat gewoon koffiedrinken niets zal oplossen, dat de vlammen je alsnog zullen weten te grijpen.

Dat het hondje een cartoon is lijkt ook alleen maar te kloppen, omdat de politieke situatie zo veel cartooneske kanten heeft, zo veel onwerkelijke oneliners en overtuigingen, zo veel bizarre kapsels.

i.

Zo stel ik het me voor:

Daar komen ze, de bewindslieden. Een tuin zo groot als een half hockeyveld. Het is zomer, de deuren naar de serre staan open, bebloemde jurken, gele pantalons, blauwe overhemden met korte mouwen. Ze geven elkaar zoenen op de wang, meteen lachen, 'Hé hallo, wie hebben we daar! Wat staan de azalea's er prachtig bij!' Prima schoonouders.

In het midden met een bel rood staat Ivo Opstelten. Hij was het die Mark Rutte ooit ontdekte, honderd jaar geleden, toen die nog voorzitter van de JOVD was. Hij zag Rutte spreken op het partijcongres en stootte meteen de algemeen secretaris Wim van den Berg aan: 'Dát is hem. Hij moet het worden.'

‘Wat worden?’

‘Onze politieke voorman in de toekomst.’

Op zijn 28ste was Opstelten al burgemeester, de jongste ooit, van de gemeente Dalen, in Drenthe. Daarna volgden de ambtskettingen van Doorn, Delfzijl, Beerta, Utrecht, Rotterdam en Tilburg. Iemand die bestuurt, niet vanuit een passie of een visie, maar omdat hij dat nu eenmaal doet – zoals walvissen plankton eten. Niemand weet of ze het lekker vinden, ze eten het nu eenmaal. Over hem gaat de roddel dat hij ooit moest spreken, niet doorhad dat zijn A4'tjes dubbelzijdig geprint waren, en onverstoorbaar alleen de ene zijde van de speech voorlas. Een man aan wie de koffiejuffrouw haar bestaan ontleent. Goed haar, scherpe clubdas, double-breasted jasjes groot als tentzeilen. Kleermakers moeten een hoger tarief rekenen, anders gaan ze failliet op zijn pakken – meters stof gaan erin. Het is een man op wie vergelijkingen geen effect hebben – hij is de metafoor, niet andersom. Toekomstige generaties bestuurders zullen met hem vergeleken worden.

Naast Opstelten staat Fred Teeven, zijn staatssecretaris. Oorspronkelijk een Verdonk-vvd'er. Drinkt een doodgeslagen bier-tje. Wordt binnengehaald door de vvd als 'crimefighter', een term die iedereen en vooral hij zelf gebruikt, een man die zo veel rare schimmige, amorele deals op zijn geweten heeft dat hij er zelf giecheliger van wordt. Op een aanstekelijke manier: bij een kerstdiner zou je zeker naast hem gaan zitten. Zijn memoires zullen heten: *Meer dan boeven vangen. Kroniek van een crimefighter*.

Hand in hand zullen ze later ten val komen, als blijkt dat een miljoenenbonnetje van een deal met een drugs crimineel niet zo kwijt was als ze herhaaldelijk zeiden dat het was. Opstelten gaat met pensioen, Teeven wordt buschauffeur.

Hun opvolger staat erbij, brede glimlach op zijn brede gezicht:

Ard van der Steur woont in een kasteel, oranje das, zegelring. Studeerde in Leiden, lid van Minerva. Hij zou hier het liefst als ‘studentikoos’ beschreven worden, als ‘eeuwige minervaan’, maar een echte corpsbal is een corpsbal van nature; Van der Steur wil de corpsbal zijn, cultiveert het imago te ostentatief.

Daarnaast: Stef Blok. Tanig en pezig als een oude soldaat. Hard in zijn opvattingen als de hoogste in rang. De perfecte wachtcommandant. Hij blijft straks tijdens het hele tv-programma staan, armen over elkaar, kaken geklemd, nooit ontspannen.

Opstelden tegen Blok: ‘Zeg, wat verbruikt die wagen van jou nou eigenlijk?’

Teeven tegen Van der Steur: ‘Joh, hoelang duurt dat programma wel niet?’

Klaas Dijkhoff staat in de keuken, haalt hapjes uit de oven. Hij is behulpzaam, gastvrij, draagt een schort met KISS THE COOK, Brabantse jovialiteit – maar iedereen die naar het toilet moet spreekt hij even aan, even een onderonsje, wat denk jij van zus-en-zo, wat zullen met die-en-die? Maar verder een en al gezelligheid, hoor. Hij is kortstondig staatssecretaris van Veiligheid en Justitie. Later zal hij fractieleider worden, *De slimste mens* winnen en door *Esquire* uitgeroepen worden tot Best Geklede Man 2017. Dijkhoff zal zo lang kroonprins blijven dat hij er geen zin meer in heeft.

Hé; wat gebeurt daar achter in de tuin?

Even een onderonsje tussen de ladies. Ze staan apart, in een klein kringetje, onder de kastanje. Waar hebben ze het over? *Don't know, don't care*. Bij andere partijen zou een club smoezende vrouwen gevaarlijk zijn, wellicht kunnen duiden op een feministische power grab, maar bij de vvd zal dat zo'n vaart niet lopen.

Minister van Infrastructuur en Milieu: Melanie Schultz van

Haegen. Scherp, ambitieus, geen gezeik, slim op het agressieve af. Iemand die zelfs bij het boodschappen doen dodelijk efficiënt is, wee de kassière die haar bonusvoordeel vergeet.

Daarnaast minister van Defensie: Janine Hennis-Plasschaert, lekkerder dan je wilt toegeven. Je weet dat je dat woord lekker niet mag gebruiken, te *male gazy*, te lustobjecterig, maar het is dan ook niet zo dat ze probeert chic te zijn. Ze etaleert iets anders. Alles wat je aan haar uiterlijk beschrijft klinkt plat, zelfs als je de meest neutrale, objectieve woorden kiest. Blond, bruin, korte rok, hoge laarzen, volwassen décolleté. Ze kleedt zich niet als de minister die ze is maar als de secretaresse die ze ooit was en daar is ze zich vast bewust van. Het is een gewapende verschijning, eentje die afleidt, eentje waardoor mannen haar onderschatten, want in ongeveer elk gezelschap komt ze het kalmst, het helderst en het slimst over.

Ze is een vrouw bij wie je denkt; niets in de wereld is haar vreemd. Je zou haar alles willen vertellen en ze zou het snappen: die rare band met je moeder, de spanningen in je relatie, je ambivalentie naar je vader. De perfecte persoon voor Defensie.

Tussen hen in Edith Schippers, minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Volgens *Opzij* de machtigste vrouw van 2013. Vriend van de tabakslobby. Ze weet niet waar ze haar handen moet laten, er beweegt veel op haar gezicht.

Jongens! Het is acht uur geweest! Het begint zo!

Als Ivo Opstelten gaat zitten blijkt dat, *whoops!*, daar al iemand zat, haha. Even niet gezien. Iedereen lachen. Typisch Ivo. Henk Kamp zal halverwege de uitzending in slaap vallen. Frans Weekers en Sander Dekkers zijn we (shittt!) vergeten uit te nodigen. Halbe Zijlstra zit het eerst op een stoel, het dichtst bij de tv, de beste plek van het huis. Terwijl de rest vrolijk borrelde manoeuvreerde hij zich zo dat er nooit een object tussen hem en die stoel stond, *eyes on the prize*.

Zijlstra; de man van 200 miljoen. Zonder morren sneed hij ze bij de kunsten weg en zei net zo lief 300 miljoen geschrapt te hebben. De kunsten moesten het niet persoonlijk nemen. Hij is dun als een hardloper, link als een smiegel. Hij is die collega die altijd miniem naar je glimlacht en je de hand schudt en dan, bij het jaarlijkse bedrijfsvoetballen, zijn noppen in je knieholte zet. Hij springt naar de bal met zijn ellebogen op neushoogte – jouw neus. ‘Niets persoonlijks, hoor!’

Gaan jullie nou zitten, wie heeft de afstandsbediening?

Waar is Eric Wiebes? Heeft iemand Eric gezien?! In de tuin, in gedachten verzonken. Hij ruikt aan een bloem. Over Eric Wiebes zegt iedereen wat een talent het is. Al toen hij wethouder in Amsterdam was: wat een talent, wat is hij goed met cijfertjes en regels, geef die jongen maar een paar lastige dossiers. Belastingdienst, gaswinning in Groningen, hupsakee. In een partij die vooral een gezelligheidspartij wordt genoemd, kijkt hij ronduit het droefgeestigst. Waar hij ook is, je hebt het gevoel dat hij net zo goed ergens anders kan zijn. Stel: de veerboot slaat om, vrouwen en kinderen in de reddingsboten, mannen te water. Misschien redden ze het zwemmend tot de kust. Eric watertrappelt, zachtjes, zijn natte hoofd net boven het water, en op zijn gezicht die blik: gaat hij zwemmen, of laat hij zich afzinken, in stilte, weg?

Eric! Het begint! Ga zitten!

De tv staat op het juiste kanaal, iedereen zit. NPO1, *Zomergasten*. Hun baas, de eerste minister-president die tijdens zijn ambtsperiode aanschuift, Mark Rutte.

2.

Het eerste fragment dat Mark Rutte bij *Zomergasten* laat zien, komt uit een Britse documentaire over Bach. De muziek heeft zo’n diepe godsbeleving, zegt Rutte, Bach heeft zo’n diepe over-

tuiging. Terwijl: ‘Ik ben nu 49 en twijfel constant over het geloof.’²

Het tweede fragment is bekender, uit het interview dat Adriaan van Dis ooit met Willem Oltmans had voor de vPRO. De twee moesten elkaar meteen al niet; Oltmans was niet gediend van Van Dis’ ongelooft toen Oltmans suggereerde dat hij hoogstpersoonlijk verantwoordelijk was voor de buitenlandse politiek van de Kennedy-regering ten opzichte van Soekarno (‘ik geloof er geen fluit van’), waarop Oltmans hem verweet zijn dagboeken niet gelezen te hebben en hier live in de studio een heel andere toon aan te slaan dan in het voorgesprek. ‘Zit je nu stoer te doen?’ We schrijven 1985, de gast en de interviewer – twee gegoigneerde heren met een bekakt accent – vergaten hun publiek volledig en hadden alleen nog oog voor hun gekrenkte ego’s.³

Als het fragment is afgelopen lacht Rutte zijn interviewer Thomas Erdbrink toe. ‘Zegt u het maar; wat voor avond gaat dit worden?’

Het is vooral duidelijk dat deze avond het publiek geen seconde vergeten wordt. Gast en interviewer dragen overhemden met de bovenste knooppjes open. Ze tutoyeren niet, maar spreken vlot

2 Erdbrink vraagt, eeuwig zonde, niet door. Rutes geloof is een lacune bij biografen en interviewers. Hij heeft het er in ieder geval zelden over. In de christelijke dagbladen wordt erover gespeculeerd. Het *Reformatisch Dagblad* jubelde bijna toen Rutte zich liet ontvallen, nadat in mei 2020 de Kamer het overlijden van oud-SGP-Kamerlid Koos van den Berg memoreerde: ‘We missen hem allemaal, maar een andere plek is met hem verrijkt.’

3 De ironie is natuurlijk: de enige reden dat Rutte als kijker dit heeft onthouden is juist dat Oltmans en Van Dis niet over de kijker nadachten. Dit is de gouden paradox van televisie, namelijk dat het het meest memorabel wordt als het niet met de kijker in gedachten wordt gemaakt.

en makkelijk, als twee collega's van verschillende vestigingen bij een gezamenlijke lunch. Met wie identificeert u zich het meest, vraagt Erdbrink, met Van Dis of met Oltmans?

'Met het publiek,' zei Rutte.

Soepel.

Dit zet de toon voor de avond: de vraag van Erdbrink heeft geen wezenlijke insteek (waarom zou Rutte zich met de roman- crier of de journalist moeten identificeren?) en het antwoord van Rutte is perfect, het positioneert hem als gewone kijker, net als wij thuis op de bank. Het duurt precies 29 minuten voordat de eerste vraag van betekenis wordt gesteld – 'Droomt u nog wel eens van Rita Verdonk?' –, maar de eerste anderhalf uur van het gesprek gaat het vooral over de mensch Rutte.

'Mag ik alles vragen?' vraagt Erdbrink.

'Jazeker,' lacht Rutte.

'Over Verdonk?'

Hartelijke lach.

'Over Wilders?'

Hartelijke lach.

'Over uw liefdesleven?'

Lach, maar niet hartelijk.

'Over uw ouders?'

Hij vertelt zijn levensverhaal, zoals dat bekend is: een serieus jongste kind in een groot gezin met relatief oude ouders. Zijn vader was voor de oorlog 'met handschoen' getrouwd: hij in Nederlands-Indië, zij in Den Haag, 1931. Ze komt naar de kolonie, krijgen kinderen, drie stuks, de Japanners vallen binnen, en in de laatste weken van de oorlog sterft zij in gevangenschap, 35 jaar oud. Het jaar erop trouwt hij in Den Haag met het dertien jaar jongere zusje van zijn vrouw: "De Hans Wiegel-constructie" noemden wij dat thuis.'

Het samengestelde gezin keert terug naar Indonesië, krijgt

nog eens drie kinderen, maar de sfeer in de voormalige kolonie slaat dramatisch om, Soekarno nationaliseert grote Nederlandse bedrijven, ook de handelsfirma Jacobson Van den Berg & Co waar vader Rutte werkt, ze keren eind jaren vijftig terug naar Nederland, waar op 14 februari 1967 een zevende kind komt, het nakomertje, Mark. Zijn vader was bijna 58, zijn moeder 43; zijn oudste (half)zus 35. ‘Het voordeel van oude ouders is dat ze je veel vrijlaten: de illusie dat je als ouders nog iets kunt toevoegen aan je kinderen, anders dan het mijn en dijn, is bij het zevende kind wel weg.’

In haar biografie voegt *NRC*-journaliste Petra de Koning wat beelden toe van Ruttés jeugd:⁴ in de lagere klassen werd hij wat gepest, een conciërge moest hem een keer bevrijden uit een kast met schoonmaakspullen. Hij verzamelde postzegels, hockeyde, nam pianoles. En hij was close met de rector van zijn middelbare school, Ton van Boven, Eerste Kamerlid voor de vvd – een man uit 1925, in driedelig pak met een horlogeketting. Ze praatte over geschiedenis en politiek. Klasgenoten dachten dat het door Ruttés ouders kwam dat hij zich zo op zijn gemak voelde bij oudere mensen.

In haar Rutte-biografie citeert *Volkskrant*-columniste Sheila Sitalsing Ruttés veertig jaar oudere studiegenoot Rien Schox. Na diens vervroegde pensioen was hij geschiedenis gaan studeren en herkende zijn studiegenoot Rutte bij een concert van het Residentie Orkest. Ze raakten bevriend, speelden samen op de vleugels bij Schox thuis, Brahms, de sonates van Mozart, orgelmuziek van Bach: ‘Ik voelde me net heer Bommel, en hij was mijn jonge vriend, Tom Poes.’⁵

Hij ging dus studeren in Leiden, op kamers in Den Haag, niet

4 Petra de Koning, *Mark Rutte*, Brooklyn, 2020.

5 Sheila Sitalsing, *Mark. Portret van een premier*, Prometheus, 2016.